

L'enunciat es refereix al nom de la mare de Jesús, la Verge Maria; excepcionalment hem acollit al *Qüestionari* un element onomàstic, que en principi estava pensat per a la formació del pl. (cf. mapa 1195).

Els noms més estesos són *la Verge* i *la Mare de Déu*. Com a apel·latiu, *verge* deriva del llat. VĪRGĬNEM ‘noia o dona que no ha conegut baró’, també aplicat a objectes (“virgo terra” ‘terra no llaurada; constel·lació del zodíac’); la vocal tònica llatina hauria d’haver donat [ə] en mall., com PĪRA > p[ə]ra o VĪRĬDE > mall. v[ə]rd, però hi tenim [ɛ], potser per influència de la *r* implosiva. El nom de la mare de Jesús, depenent d’aquest ètim, presenta variació pel que fa al consonantisme: *ver*[dʒ]e, amb resultat africac de -GI-, ensordit en *ver*[tʃ]e 89, 161, 162, 165, 167, 170, o aquell simplificat en *ver*[ʒ]e 53, 58, sense article precedent; la denominació apareix també en un sintagma acompanyat del nom *Maria*: *la Verge Maria* 8, 82, 113, 123, *la Ver*[dʒ]e *Maria* 145, 183; o d’un adjectiu superlatiu: *la Verge Santíssima* 78; *Maria Santíssima* 89. Les referències a la Verge en la llengua antiga són freqüents: “O seiner fil de la *Verge*” (Homilies d’Organyà); “en la *Verge* gloriosa” (Llull), “la *Verge*” (Turmeda); “la benaventurada *Verge* nostra” (doc. a. 1329). La influència externa es nota en: a) *la Vierge* 2, 6, 7, pres del fr., que, en ross., ja comença a ser conegut al s. XVII a través de l’església (any 1662 jesuïtes que ensenyen en fr.; any 1676 Quaresma predicada en fr. a Perpinyà), influència que augmentarà amb imposicions a l’administració i l’ensenyament; b) *la Vir*[χ]en (o *Vir*[χ]en 163), usual sobretot a la Franja, on pel fet de pertànyer unes poblacions a la diòcesi de Saragossa o rebre clergues de parla castellana van incorporar mots de l’esfera eclesiàstica als seus parlars (a més de *Vir*[χ]en, *obispo*, *Evangelios*, etc.; cf. Veny, 1986 a: 46); en parlants bilingües pot passar a *la Vir*[ʃ]en 170, amb l’equivalència cast. /χ/ = cat. [ʃ], com en val. *antoixos* ← cast. *anto*[χ]os (cf. Veny, 2006 a: 69-71).

La Mare de Déu (o *Mare de Déu* 53), que sembla una traducció del gr. THEOTOKOS (*GEC*), no coneix doc. ant., bé que es pot deduir de la nombrosa fraseologia esparsa per tot el domini: *eixir a algú la Mare de Déu* ‘esdevenir-li una gran sort, un bon èxit’, *fer creure que la Mare de Déu nomia* (o *havia nom*) *Joana* ‘fer creure coses absurdes’; a voltes amb referència a una de les festivitats del santoral cristià: “La Mare de Déu d’agost, a les set ja és fosc” (mall., men.); “La Mare de Déu en el llit, amanix la jupa al teu marit” (Alcoi); “La Mare de Déu encandelada, grossa nevada o grossa ventada” (Trempe) (ap. *DCVB*). L’estructura

sintagmàtica de la denominació, amb accent principal sobre *Déu* i secundari sobre *Mare*, ha provocat canvis en el primer element (*la Mar de Déu* 5, 9, 142; *la Mae de Déu* 70, 179) i en l’emmudiment de la preposició afavorit per la seqüència de dentals: *de Déu* (*la Mare Déu* 175-177, 182, 187, *la Mae Déu* 160, 174, *Mae Déu* 164). El nom també és freqüent referit a una imatge seva (una *marededeu*).

Hem vist abans la presència de *Maria* en diverses denominacions (*la Verge Maria*, *Maria Santíssima*); es tracta d’un descendent de l’hebreu *Maryám*, amb desplaçament de l’accent perquè el llatí no admet els noms aguts, i que significava ‘gota’ (< *mar*) i ‘mar’ (< *yâm*), ‘gota del mar’, en llat. STILLA MARIS i que per errors dels copistes es va canviar en STELLA MARIS ‘estrella del mar’ (Tagliavini, 1982, I: 309-310); no falten testimonis antigues referides a la mare de Jesús (*Nostra Dona Santa Maria* [Llull], *dona Maria* [Pere IV], *Sancta Maria* [Turmeda]), o a un temple (*Santa Maria de la Sed d’Urgel*, a. 1237).

La Puríssima és una reducció de *Puríssima Concepció*, amb el superlatiu de *pura* (< PŪRA) aplicat a la mare de Jesús, superlatiu que hem vist en altres contextos (*la Verge Santíssima* 78, *Maria Santíssima* 89); degué contribuir a l’ús del lexema la publicació de la butlla de Pius IX, *Ineffabilis Deus* (8. XII. 1854), on es declara que Maria era immune de pecat des de la seva concepció. Altres vegades el nucli, *Concepció*, s’ha acompanyat de *Immaculada* ‘sense taca’ (< IMMACŪLĀTA), denominació que no hem recollit en les nostres enquestes.

L’alg. *la Madona* 85 és pres de l’it. *Madonna* (< MEA DOMINA ‘la meva senyora’), antic tractament de la dona, restringit al nom de la mare de Jesús, a comparar amb el fr. *Notre-Dame* i el gr. mod. *déspoina* ‘senyora, cap’; cal no confondre amb el mall. i men. *madona* ‘masovera; mestressa de casa’, però que antigament era un tractament de cortesia que es donava a les senyores, fins i tot a la Verge.

Des d’un punt de vista territorial, *la Verge* apareix majoritàriament al Principat (tret de la franja ponentina, amb l’intrús *la Vir*[χ]en) i també es troba en bal. i una bona part del val., dialectes on, en algunes poblacions, alterna amb *la Mare de Déu*; tenint en compte les àrees de *la Verge* i *la Mare de Déu*, no es pot dir que aquesta “ha prevalgut sobre altres d’equivalents” (*GEC*) car *la Verge* coneix també una extensió notable. *La Madona* és manlleu a l’it.

Com a apel·latiu, l’únic mot normatiu és *verge*, des del *DOrt*, 1917; com a antropònim, *la Verge Maria*, *la Verge*, *la Mare de Déu*, figuren al *DG1*, 1932 i al *DIEC1*, 1995, però desapareixen al *DIEC2*, 2007.